

KRZYŻMO (67) *sb n*

krzyżmo (42), **krzyzmo** (20), **kryżmo** (1), **chrzyżmo** (1), **chrzyzmo** (1), krzyżmo *a.* krzyzmo (2); krzyżmo *FalZioł, WróbŻołt, KromRozm I, BielKron* (4), *BiałKat, StryjWjaz, KarnNap* (2), *SkarŻyw* (3), *StryjKron* (2), *LatHar*; krzyzmo *KuczbKat* (3); krzyżmo *a.* krzyzmo *Calep*; krzyżmo : krzyzmo *KrowObr* (2 : 11), *WujJud* (12 : 3), *CzechRozm* (1 : 1); krzyżmo : chrzyzmo *SkarJedn* (1 : 1); krzyżmo : krzyzmo : chrzyżmo : krzyżmo *a.* krzyzmo *WujNT* (7 : 2 : 1 : 1); krzyżmo : kryżmo *KromRozm III* (2 : 1).

sg *N* krzyżmo (16). ◇ *G* krzyżma (17). ◇ *A* krzyżmo (7). ◇ *I* krzyżmem (17); -em (1), -(e)m (16). ◇ *L* krzyżmie (6). ◇ *V* krzyżmo (3). ◇ *pl A* krzyżma (1).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI(XVIII) – XVII w.

1. *Mieszanina oliwy i balsamu poświęcana przez biskupa, używana przy sakramencie chrztu, bierzmowania, kapłaństwa oraz przy innych obrzędach w kościele; chrisma Calep [chrisma – maść Mącz 52b] (62) : krzyżmo nożone od człowieka cirpiącego niemocz przerzeczoną/ broni barzo mocno. FalZioł V 76; KromRozm I P; KromRozm III K8; KrowObr 68, 73, 80v, 82v żp, Tt; [papież Fabianus] wftawił iż krzyżmo bywa odnowiono ná każdą wielkanoc. BielKron 152, 152 marg (2 r.), 329, 329v; KuczbKat 150 [2 r.]; Lecż mäterya Sákrámentow (co y dżiatki náłze w Szkołách dobrze wiedżą) fą pozwierzchne znáki/ ktore też y Elementámi zowiemy: iáko ná Krzćie wodá/ na Wieczerzy Páńfkiey chleb y wino/ ná Bierzmowániu Krzyżmo. WujJud 162; Ze Pan Iefus po oštátniey Wieczerzy/ vmywłzy nogi Zwolennikom swoim/ Krzyżmo ich czynić/ álbo poświęćć náuczył WujJud 169, 167v [6 r.], 168, 169, Mm4v, Mm5 [2 r.]; StryjWjaz C2v [2 r.]; wiárá prawdziwych chriftyan: á nie oná zmyflona Antychriftowych krześćian ktorzy fie nie od Chriftułá tákimi ftawáią/ ále od krztu y krzyżmá ktorym w dzieciństwie czárowáni bywáią. CzechRozm 13v; SkarJedn 348; WujNT 429, 444 marg, 445, Yyyyy.*

Zwroty: »krzyżmem pomaz(ow)ać, pomazan; pomazowanie krzyżma« [szyk zmienny] (6 : 1; 1): KromRozm III 14; BiałKat 243v; WujJud 167v, 169; CzechRozm 73; Odpráwiwłzy Krzełt/ pomázuie mu Káplán wierzch głowy Krzyżme^m świękym [!] KarnNap C; SkarŻyw 278; przy potwierdzániu ábo bierzmowániu krzyżmem świętym ná czele bywáli pomázáni. WujNT 429.

»krzyżmo poáwięćć; święcenie krzyżma« (1; 1): ktory vrząd [biskupi] ma też swoye włáne ípráwy rozne od kápláńkich: yáko yeft Potwirdzánye okrczonych y fwyćenye krzyżmá y oleyu S. KromRozm III K7v; LatHar 356.

Wyrażenia: »olej, ktory krzyżmem zowá« (3): KrowObr 82v, Vu3v; á Arcybifkup zmaczáwłzy wielki pálec w oleiu ktory krzyżmem zowá/ máże Krolowi rękę od dłoni do łokciá/ y ramię práwe/ y miedzy łopátkámi ná grzbiecie StryjWjaz D3.

»krzyżmo święte« [szyk 6 : 3] (9): KrowObr 84v [3 r.]; KarnNap C; Chrzyf má S. powiádáią/ ífz poświęćć żaden Włádyká y Metropolit nie może/ okrom łamego Pátryárchy. SkarJedn 347; WujNT 429 [2 r.], 431, Zzzzz3v.

»krzyżmo zbawienne« (1): známionuię ćie znákiem krzyżowym/ y potwierdzám ćie Krzyżmem zbáwiennym. KrowObr 84v.

Szeregi: »balsamy i krzyżma« (1): Vyrzyfz tefz Obrázy rzezáne/ málowáne/ y wyfzyte/ Látá miłościwe/ Bállámy/ y krzyzmá wáfze/ fwiece/ y gromnice *KrowObr* 241.

»krzyżmo albo (to jest) olej (poświęcony a. święty)« [szyk 3 : 3] (6): *WróbŻolt* H4; *BiałKat* 243v; *WujJud* 169; y olej ábo krzyżmo exorcyzowane/ ná wzywáne [!] imienia Boſkiego taką moc ma: iſz nie tylko goráiącó grzechow oftátki czyſci/ ale tefz y dyabły/ odpádzá. *SkarŻyw* 278, 278 [2 r.].

Przen: metonimicznie: Sakrament bierzmowania (1) : rofkazał iáki obyczáy fprawowánia Krzyzmá być miał (*marg*) Pan Chriſtus Bierzmowánia/ y fprawę iego wftawił. (-) *KuczbKat* 150.

2. *Namaszczenie* (5) : z ktorego theż Krzyzmá/ iſz wzięte iefť Imię Chriſtuſowe/ w tym wátpić żaden niemoże. *KuczbKat* 155.

Szereg: »krzyżmo, (albo, to jest) pomazanie« (4): tak fie Chrzeſciáninem zowie/ iáko y on od niebieſkiego Krzyzmá/ álbo pomázánia/ Chriſtuſem był názwany. *KarnNap* Cv; *Calep* 191a; Chriſtus od Chrzyzmá (to iefť od pomázánia) názwany iefť pomázániec *WujNT* 444, 429.

Synonimy: 2. *namazanie, pomazanie.*

Cf **CHRISMA**